

ФИЛОСОФИЯ ИЛИМДЕРИ
ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
PHILOSOPHICAL SCIENCES

Кедейбаева Ж.

**УЛУТТУК КООПСУЗДУКТУН ДЕФИНИЦИЯЛАРЫ:
 ФИЛОСОФИЯЛЫК АНАЛИЗ**

Кедейбаева Ж.

**ДЕФИНИЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ:
 ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ**

J. Kedeibaeva

**THE DEFINITION OF NATIONAL SECURITY:
 PHILOSOPHICAL ANALYSIS**

УДК: (008(575.2)

Бул макалада улуттук коопсуздуктун дефинициялары философиялык талдоого алынат.

Негизги сөздөр: коопсуздук, коом, эл, мамлекет, мамлекеттүүлүк.

В этой статье дефиниции национальной безопасности анализируются с философской стороны.

Ключевые слова: безопасность, общество, народ, государство, государственность.

In this article, definitions of national security are analyzed from the philosophical side.

Key words: security, society, people, state and statehood.

Улуттук коопсуздук азыркы философиялык, социологиялык илимдердин негизги проблемаларынын бири болуп саналат. Аталган түшүнүк менен инсандын, коомдун жана мамлекеттин негизги кызыкчылыктарын ички жана тышкы коркунучтардан коргоо абалы тыгыз байланышкан. “Улуттук коопсуздук” түшүнүгү алгач АКШда пайда болуп, өнүккөн, башкача айтканда бул термин биринчи жолу 1904-ж. Т.Рузвельттин АКШнын конгрессине карата кайрылуусунда колдонулган. Анда Рузвельт Панама каналынын аймагын “улуттук коопсуздук” кызыкчылыктары менен бириктирүү зарылдыгын негиздеген [1, 1-21-бб.]. Ал эми “улуттук коопсуздук” концепциясы 1947-ж. улуттук коопсуздук боюнча Актыны (законду) кабыл алуу менен байланышкан. Анын негизинде АКШнын улуттук коопсуздук кеңеши бекирилген. Бул мезгилде америкалык саясий ишмерлер учурдагы саясий абалдын, андагы мамлекеттин ордун, ага байланыштуу максаттардын, милдеттердин үстүнөн ой жүргүтүшүп, бул багытта баштапкы изилдөөлөрдү жүргүзө башташкан. Окумуштуу-саясатчыларга аталган проблеманын үстүнөн талдоо жүргүзүп, анын концепциясын иштеп чыгуу маселеси коюлган. Натыйжада бир нече жылда улуттук

коопсуздуктун концепциясы иштелип чыгылып, мамлекеттик коопсуздуктун доктринасы пайда болгон. Ал мамлекеттик аппараттын ар тараптуу ишмердүүлүгүнө багыт берген. Андан тышкары улуттук коопсуздук жөнүндөгү закон кабыл алынып, анда бардык мамлекеттик структуралар белгилүү, так аныкталган саясатты жүргүзүшү зарылдыгы милдеттендирилген.

Борбордук Азия мамлекеттеринин илимий жана саясий лексиконунда каралып жаткан термин СССР жоюлган мезгилинен кийин пайда болгон. Аталган доордо инсандын, социумдун жана мамлекеттин негизги кызыкчылыктарын ички жана тышкы коркунучтардан коргоо маселеси негизги орунда турган, мында изилденип жаткан социалдык кубулушту белгилөө үчүн түрдүү түшүнүктөр колдонулган: ички жана тышкы коопсуздук, мамлекеттик коопсуздук, материалдык жана руханий жыргалчылык, бакубаттуулук ж.б. Бул түшүнүктөрдүн баары түз же кыйыр түрдө улуттук коопсуздукту ар тараптуу мүнөздөшөт. Азыркы илимий чөйрөнүн улуттук коопсуздукту камсыз кылуу маселесине карата жогорку даражадагы кызыкчылыгы суверендүү мамлекеттин ийгиликтүү өнүгүшү анын коопсуздуктун камсыздоосуз мүмкүн эместиги менен түшүндүрүлөт. Бул түшүнүктү жалгыз бир гана илим изилдейт деп айтууга болбойт.

Мамлекеттик ишмерлер, саясатчылар, геосаясатчылар менен катар улуттук коопсуздук проблемасын экономисттер, экологдор, медиктер, социологдор, укук таануучулар, эл аралык мамилелерди изилдөөчүлөр, програмисттер, маданият таануучулар, диний кызматкерлер, ММКнын өкүлдөрү ж.б. изилдей башташты. Изилдөөдөгү ар тараптуулук улуттук коопсуздук түшүнүгүнүн мүнөзү жана абалы менен тыгыз байланышкан, б.а. коопсуздук каралып жаткан багыттагы концепциялардын жыйындысы болуп са-

налат [2, 34-б.]. Акыркы мезгилдерде аталган проблема илимий изилдөөлөрдүн негизин түзүп, анын булагы катары “улуттук кызыкчылыктар” теориясын карашат.

Постсоветтик мейкиндикке 1990-жылдардын башынан кызуу колдонула баштаган “улуттук коопсуздук” термини улутчул-этникалык мүнөзгө ээ эмес. Аталган контекстте улут туруктуу социалдык - саясий, экономикалык, маданий ж.б. байланыштарга негизделген аймактык-мамлекеттик жалпылык катары каралат. Ага таянып улуттук коопсуздуктун төмөнкү аныктамаларын берүүгө болот:

Улуттук коопсуздук – бул бүтүн система иретинде улуттун өнүгүү абалын, анын зарыл турмуштук шарттарды колдоо боюнча натыйжалуу ишмердүүлүгүн камсыз кылган социалдык институттардын абалы. Ал – өлкөнүн өнүгүшү үчүн жагымдуу шарттарды камсыздоодогу факторлордун жыйындысы; мамлекеттин согушка, күрөшкө жөндөмдүүлүгү; анын оптималдуу өнүгүшү жана баштапкы баалуулуктарынын, саясатынын сакталышы, инсан менен мамлекеттин нормалдуу функцияланышы; ар кандай тышкы коркунучтарды натыйжалуу жеңе билүү жөндөмдүүлүгү; улуттук кызыкчылыктарга таянуу аркылуу жалпы максаттарга жетишүүнү камсыз кылуу. Улуттук коопсуздук – мамлекеттин жана жарандык коомдун экономикалык, саясий, аскердик, экологиялык жана башка тармактардагы эң негизги кызыкчылыктарын камсыз кылуу абалы [3, 2-35-бб.].

Улуттук коопсуздук – жарандардын, социумдун жана мамлекеттин негизги кызыкчылыктарын, улуттук баалуулуктарын жана жашоо образын өзүнүн жаратылышы боюнча түрдүү мүнөзгө ээ болгон ички жана тышкы коркунучтардан коргоо. Улуттук коопсуздук – инсанды, коомду жана мамлекетти ички жана тышкы коркунучтардын коргоо абалы; ал жарандардын конституциялык укугун, эркиндигин, татыктуу жашоо деңгээлин жана сапатын, суверенитетти, мамлекеттин аймактык бүтүндүгүн, туруктуу өнүгүшүн, коргонууну камсыздоого мүмкүндүк түзөт. Демек, улуттук коопсуздук-инсандын, социумдун жана мамлекеттин жашоосу жана өнүгүшү үчүн оптималдуу шарттар түзүлгөн, социалдык организмдердин жана коомдук структуралардын тоскоолдуксуз жана ийгиликтүү өнүгүшү кепилдикке алынган абал. Коопсуздукту сактоо, коргоо тышкы тараптан берилген жыргалчылык эмес, ал – инсандын, коомдун, мамлекеттин имманенттик касиети. Коопсуздуктун спецификасы коркунучтардын жана кооптуу жагдайлардын өзгөчөлүгү, ошондой эле аларга карата жооп берүү каражаттары аркылуу аныкталат [3, 34-бб.].

Коопсуздукту өздөштүрүп, окуп-үйрөнүү изилдөөнүн теориялык базасын калыптандыруу менен шартталат. Улуттук коопсуздук – тигил же бул мамлекетти ички жана тышкы коркунучтардан коргоо, ал өлкөнүн туруктуу өнүгүшүн камсыз кылат. Улуттук коопсуздук – инсандын, коомдун жана мамлекеттин

коопсуздугун саясий, экономикалык, социалдык, аскер-согуштук, техногендик, экологиялык, маалыматтык ж.б. мүнөздөгү ички жана тышкы коркунучтардан коргоого карата мамлекеттик стратегия жана расмий кабыл алынган көз караштардын жыйындысы.

Улуттук коопсуздук – улуттун өздүк сактоосу, өздүк кайра өндүрүүсү, өнүгүшү үчүн зарыл болгон керектөөлөрүн канааттандырууга жөндөмдүүлүгү. Улуттук коопсуздук – бул узак мезгилдер бою колдоого алынган туруктуулук, улуттун реалдуу коркунучтардан коргонуу абалы, аларды нейтралдаштыруу үчүн зарыл иш-чараларды кабыл алуу жөндөмдүүлүгү. Коопсуздук түрдүү коркунучтардан коргонуу абалын эле эмес, өнүгүү тенденциясын жана социумдун бардык элементтеринин жашоо ишмердүүлүгүнүн шарттарын чагылдырат: мында алардын сапаттык аныктыгы, фундаменталдык баалуулуктарды жана негизги институттарды камсыздоо менен бирге функцияланышы камсыз болот. Субъекттин коопсуздугу – адамдардын, социумдун, мамлекеттин, түрдүү элдердин жашоосуна, өнүгүүсүнө тоскоолдук кылган, алардын материалдык жана руханий баалуулуктарын үзгүлтүккө учураткан коркунучтуу кырдаалдарды окуп-үйрөнүү, алдын-алуу, ликвидациялоо боюнча ишмердүүлүгү [4, 21-б.]. Демек, “улуттук коопсуздук” түшүнүгүнүн так аныкталган, жалгыз аныктамасы жок болгондугуна байланыштуу айрым учурларда ал концепция, илимий программа, предмет катары каралган учурлар көп кездешет. Улуттук коопсуздук өзүнө төмөнкү компоненттерди камтыйт:

1) мамлекеттик коопсуздук (мамлекеттин ички жана тышкы коркунучтардан коргонуу деңгээлин мүнөздөгөн түшүнүк).

2) коомдук коопсуздук (социумдун жана инсандын негизинен ички коркунучтардан коргонуу деңгээлин чагылдырган түшүнүк).

3) экономикалык коопсуздук – коомдун учурдагы жана келечектеги жашоо деңгээлин колдоого өбөлгө түзгөн экономиканын туруктуу өнүгүү абалы жана социалдык-экономикалык стабилдүүлүк.

4) энергетикалык коопсуздук – өлкөдөгү энергетиканын негизги аспектилерине карата ички жана тышкы коркунуч келбеген абалы.

5) маалыматтык коопсуздук – мамлекеттин маалыматтык чөйрөдөгү коопсуз абалы.

Улуттук коопсуздукту изилдөөдө коркунучтарды, алардын булагын аныктоо зор теориялык жана практикалык мааниге ээ. Мындай булактардын бири болуп коомдук-саясий институттардын альтернативдүү жаратылышы эсептелет. Саясий партиялар, агымдар, топтор, түрдүү мекемелер жүрүм-турумдун прогрессивдүү же реакциялык, ошондой эле гумандуу же антигумандуу варианттарын тандап алышы мүмкүн. Алар ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө өз ара түшүнүүчүлүккө, кызматташтыкка же конфронтацияга таянышат [5, 4-26-бб.].

Цивилизациянын өнүгүү процессинде коомдук турмушта зордук-зомбулук басымдуулук кылып, согуштук күч колдонуу саясаты абсолютташтырылып келгени тарыхтан белгилүү, XXI кылымда да аскердик күчтү колдонуу өз мамлекетинин, ошону менен катар башка өлкөлөрдүн тынчтыгы, коопсуздугу жана жыргалчылыгы үчүн деген ураандын астында жүрүп жатат.

Коркунучтун дагы бир булагын айрым субъектилердин же коомдук саясий институттардын өз ишмердүүлүгүнүн негативдүү кесепеттерин андап-сезбөөсүнөн же ката, туура эмес көз караштардан издөө максатка ылайыктуу.

Сабатсыздыкты жана тарыхый жоопкерчиликсиздикти жоюу социумдун коопсуздугун камсыз кылуунун негизги багыттарынын бири катары баалуу; көптөгөн аймактык жана глобалдык коркунучтар жогоруда аталган негативдүү көрүнүштөрдүн натыйжасы болуп саналат. Бул экономикалык, экологиялык, демографиялык жана башка проблемаларга тиешелүү. Туура эмес жана жоопкерчиликсиз чечимдерди жана иш-аракеттерди коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндөгү коркунучтарды изилдеп, окуп-үйрөнүүнүн натыйжасында гана азайтууга болот [6, 1-12-бб.].

Социумдагы коркунучтардын дагы бир туруктуу булагы болуп жаратылыштык процесстердин стабилдүү эмес мүнөзү, адамдардын жашоо ишмердүүлүгүнүн жагымдуу шарттарынын үзгүлтүккө учурашы эсептелет. Көптөгөн стихиялык коркунучтарды илимий техникалык прогресстин жетишкендиктери, алдынкы үлгүлөрү аркылуу, ошондой эле активдүү эл аралдык кызматташтыктын натыйжасында чечүүгө болот.

Коом үчүн коркунучтун дагы бир туруктуу булагы катары техносфераны баса белгилөө максатка ылайыктуу. Коомдук өнүгүүнүн деңгээлине карата коркунучтун бул түрү баштапкы орунга чыгып, цивилизацияга зор зыян алып келиши мүмкүн. Демек, мурунку доордогу, бүгүнкү күндөгү жана келечектеги коркунучтардын булагын адамдын өзүнөн, анын сапаттарынан, субъектилердин ортосундагы карым-катнаштан, жаратылыштан жана техночөйрөдөн издөө максатка ылайыктуу. Алар баштапкы мүнөзгө ээ болгондуктан, дароо эле толугу менен жоготууга мүмкүн эмес. Аталган булактардын аракетин гана азайтууга болот. Ал үчүн илимдин жана техниканын

прогресси гана зарыл деп айтууга мүмкүн эмес. Мындай жагдайдан чыгууда окутуу жана тарбия берүү процессин, ошондой эле жалпы жашоо түзүлүшүн гумандаштыруу, кылмыштуулук жана коомдук турмуштагы, анын ичинде саясий чөйрөдөгү аморализм менен күрөшүү, мамлекеттер аралык байланышты, мамилени чындоо зор мааниге ээ. Аталган тенденцияны ишке ашырууда гуманизм тарыхый жоопкерчиликти камтышы зарыл. Анткени тарыхый процесстин жүрүшүндө коркунучтардын саны өсүү менен бирге аны азайтуу мүмкүнчүлүктөрү да кечейет. Жогоруда айтылгандарга таянып, социумдагы коркунучтардын булагы катары субъектилердин иш-аракеттери, ошондой эле кубулуштар, процесстер кызмат өтөйт деген корутунду чыгарууга болот. Мында субъектилердин иш-аракеттери персоналдуу мүнөзгө ээ эмес, алар конкреттүү адресаттарга багытталбайт. Ал эми кооптуу жагдайлар ар дайым субъектинин иш-аракети менен тыгыз байланышкан.

Литература:

1. Арбатов А. Национальная идея и национальная безопасность. Мировая экономика и международные отношения. - 1998. - №5.
2. Безопасность личности, общества и государства (социокультурный аспект): науч.-практ. конф. (Москва, 22 марта 2002г.): Сб. докл. и ст. отв. ред. Н.Д. Ткаченко. - М.: Новый Логос, 2002.
3. Бэттлер А. Национальные интересы, национальная и международная безопасность А. Бэттлер Полис. - 2002. - №4.
4. Возжеников А.В. Национальная безопасность России: методология исследования и политика обеспечения. - М.: Изд-во РАГС, 2002.
5. Геополитика и национальная безопасность. Словарь основных понятий и определений. // Отв. ред. В.Л. Манилова. - М., 1998.
6. Гусев А. Безопасность личности, общества и государства в контексте новой гуманитарной парадигмы XXI века (логистический подход). // Безопасность Евразии. - 2001. - №4.
7. Катанджян Г.С. Этнополитические проблемы национальной безопасности. Цивилизационный анализ «консенсуса-конфликта». Автореферат. - М., 1992. - С. 15.
8. Кольцов В.А. Некоторые политические аспекты национальной безопасности в России. - Рязань: Филиал МИЭМП, 2002. - С. 126-132.

Рецензент: к.филос.н., доцент Эргешов А.